

Üldpõhimõtted ja -klauslid Eesti Vabariigi tsiviilseadustiku projektides (1925-40) – üksikisiku või kollektiivi huvides?

Marju Luts-Sootak

Tartu Ülikooli õiguse ajaloo professor

Eraõiguse moderniseerimisel alates 19. sajandist mängis olulist rolli põhimõteteliste lahenduste ja aluste väljatöötamine. Ka eestikeelses kirjanduses on teinud karjääri nimetus „mõistejurisprudents“ või „mõisteõigusteadus“, mis on pärit Rudolf von Jheringi irooniliste vestete kogumikust 1884. aastast. Teaduslikult täpsem oleks rääkida „printsibiijurisprudentsist“ või „printsibiõigusteadusest“. Kui 19. sajandil pidi selline õigusteaduslik meetod aitama moderniseerida ja konsolideerida Antiik-Rooma kasuistliku õiguspraktika pärandit, siis modernsete kodifikatsioonide süstemaatiseeritud õiguse puhul omandasid põhimõtted ja seadustikesse lülitatud üldsätted hoopis vastupidise funktsiooni – nüüd pidid üldpõhimõtted ja -klauslid pakkuma aknaid, kust pääseksid sisse erandid, mis jäävad ette seadusesätte rängele kirjatähele.

Klassikaline näide väga põhimõttekindlalt teostatud ja süstemaatiliselt läbimõeldud kodifikatsioonist on Saksa Tsiviilseadustik *BGB*, kuhu on samas varuväljapääsudena algusest peale kaasatud ka erandeid võimaldavad üldklauslid. *BGB* koostamisega kaasnenud debattides loodeti neist erandjuhul vajaliku abi nõrgemale poolele, sotsiaalse kaitse tööriista. Weimari vabariigi ajal kasutas kohtupraktika üldklauslitega jäetud aknaid, et lahendada maailmasõjast ja sõjajärgsest majandussituatsioonist tingitud kriisilukordi. Natsirežiimi aegne kohtupraktika kasutas aga üldklauslitega jäetud võimalusi eraõiguse poliitiliseks ümberkorraldamiseks, võttes toeks veel natsionaalsotsialistlikult kujundatud õiguse üldpõhimõtted.

Kõik see toimus paralleelselt Eesti riigi ja õiguskorra rajamise ning kujundamisega. Eesti Vabariigis laiendati 1865. aastal Vene keisririigi Läänemere provintsidele kehtestatud Balti Eraseaduse (BES) sotsiaalset ja territoriaalset kehtivust. BES ei kuulunud oma normitehniliste lahenduste ega seadusandlusideoloogia poolest modernsete kodifikatsioonide liiki. Eestis jäigi küll oma uus Tsiviilseadustik 1940. aasta Nõukogude okupatsiooni tõttu vastu võtmata, kuid selle koostamisluugu ja kaasnenud laiemad diskussioonid tollases õigusteaduses on jälgitavad. Ettekandes vaadeldakse, mil määral võib sõdadevahelise Eesti reformieelnõudes, samuti neid saatnud õigusteaduslikus ja -poliitilises arutelus leida jälgi eraõiguslikest üldpõhimõtetest ja -klauslitest ning millist funktsiooni need pidid täitma Eesti õiguses.